

Testimonis d'arquitectura rural al terme de La Granadella

Mateu Esquerda Ribes

L'elecció del terme de La Granadella per a aquest treball de recerca (que va disposar d'una beca del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana) es deu a dos factors: primer, al fet que La Granadella té el terme més gran de les Garrigues, amb una beneficiosa situació estratègica –confronta amb el Segrià i la Ribera d'Ebre–, i un passat important, econòmic i de poder –havia estat cap d'una de les baronies més importants de les terres de Lleida i seu de l'arxiprestat–; segon, que personalment jo mantenia una estreta relació amb diversos veïns d'aquella població, derivada d'anteriors estudis, els quals m'havien assabentat d'un ampli i heterogeni ventall de restes escampades pel terme.

La quantitat ingent d'estructures sorgides des d'un inici de la recerca, portada a terme durant l'estiu - tardor del 2006, desfasà totalment les dades aportades pels primers informants consultats, fet que obligà a prioritzar la varietat d'elements davant de la quantitat, oferint un mostreig de cada tipologia.

Descripció dels principals elements inventariats

Es van fer un total de 103 fitxes d'inventari. N'hi ha algunes que testimonien un sol element (recer, aljub...), i d'altres que emmarquen en la mateixa unitat tot un conjunt d'elements interrelacionats (com ara l'era de batre, l'hort, espones amb arneses, etc.). D'aquestes 103 fitxes es podrien fer diverses classificacions, segons la utilitat, els materials, l'antiguitat, la conservació, etc., tot i que moltes, com abans ja s'ha especificat, entrarien en més d'una ordenació. Jo les he destriat per la seva funció, tal com a continuació les detallo:

Construccions d'habitatge o aixopluc

Balmes murades (11).- Refugis i habitacles murats, davall d'una cinglera que fa de coberta natural.

Masos isolats (3).- Situats en mig d'una finca, s'hi resguardaven els pagesos i els animals de càrrega.

Cabanes de volta (4).- Construccions rurals de pedra seca, de

planta única, cobertes amb volta de canó.

Cabana o aixopluc (2).- Petites estructures cobertes adossades a la paret d'una cinglera.

Recers (1).- Lloc arrecerat a l'aire lliure on els pagesos es recollien a l'hora dels àpats.

Construccions relacionades amb l'activitat agropecuària

Era.- Forma part d'un conjunt camperol lluny del poble, on es troben inclosos tots els elements primordials que ens donen una idea de l'explotació: una era per a la batuda de cereals, un corral per al ramat de bestiar; el **mas (15)**, compost d'habitatge, establa i pallissa, i una **cisterna (7)** per proveir-se d'aigua. Alguns conjunts disposen de sitges o graners per als cereals, d'un trull de vi, així com de forn de pa. També cal fer referència als "**can-yos**"(2), una mena de celler isolat excavat al sòl natural prop del lloc habitat.

Eral (2).- Munió d'eres pròximes l'una a l'altra, situades a redós del poble.

Sitjar (1).- Conjunt medieval de més de setanta dipòsits d'emmagatzematge de cereal excavats al sòl natural, en un altipla anomenat pla de les Sitges.

Hort (2).- Petita porció de terreny de regadiu envoltat per un mur de pedra o tàpia, on hom conreava especialment hortalisses per al consum familiar. Restaven agrupats al llit de la vall, en els llocs on el mantell freàtic es trobava més a prop de la superfície. Per regar s'utilitzava l'aigua extreta a mà del pou, que s'emmagatzemava en una pica de

Relleu marcat per bancals d'oliveres que s'adapten als desnivells orogràfics mitjançant els marges construïts amb pedra seca. El marge inferior conté 5 arneres integrades al conjunt de l'espona. Fotografia: Mateu Esquerda (5 de setembre de 2006).

pedra per temperar-se al sol. En parcel·les més grans s'emprava la sínia o els molins de vent per l'elevació de l'aigua del pou (4). Altres es regaven des d'una sèquia (1) situada al fons de la vall.

Trulls excavats a la roca (2).- Sistema vitivinícola medieval compost per dipòsits excavats a la roca, en llocs aïllats, per a la primera fermentació del most a la mateixa finca.

Forns d'oli de ginebre (1).- Construccions en forma de cubeta i amb una coberta en cúpula. S'hi cremaven troncs o soques de ginebre que desprenien un oli recollit en una pileta exterior. Aquest s'usava en veterinària i perfumeria.

Fites de pedra (2).- Assenyalen els límits d'una propietat o territori.

Colls, passos (1) i camins empedrats (2).- Els principals

camins rurals estaven empedrats, per protegir-los de l'erosió causada per l'aigua o pel pas continuat d'animals i carruatges.

Construccions relacionades amb algun tipus de ramaderia

Tancats per bestiar (1).- Construccions que conformen un corral isolat en alguna partida del terme, amb l'habitable del pastor i una pallissa al costat.

Carrerades (2).- Vies per al trànsit del bestiar, especialment el de llana, en el seu camí cap a les pastures, i que enllaçava amb altres rutes vers el Pirineu per facilitar la transhumància.

Arneres (4).- Petites cavitats cobertes, fetes amb pedra seca, on es posava l'arna o rusc, perquè quedés arrecerada del fred.

Construccions relacionades amb l'aigua

Basses (7).-Receptacles a cel obert, excavats al sòl natural, que recollien l'aigua per escorrentia en els dies de pluja. N'hi ha de dos tipus: la bassa de terra, amb el seu contorn de terra piconada i suau inclinació per abeurar el ramat, i la bassa murada, amb les parets folrades de pedra en sec i una escalinata de pedra fins al fons, que servia pel consum de les persones i dels animals domèstics.

Aljubs (5).- Dipòsits excavats a la roca, descoberts, destinats a recollir l'aigua de pluja per la lliera de roca.

Cadolles (2).- Petits clots excavats al cingle utilitzats com a reclam per caçar ocells que hi acudien a beure.

Fonts (2).- Aiguaneixos naturals, situats davall d'una cingle-

ra, el degotim dels quals va a parar a un dipòsit de pedra.

Pous de la vila (2).- Comunals on acudia la gent per buscar l'aigua. Al seu costat hi havia els rentadors públics.

Estructures relacionades amb la construcció

Graveres (1).- Conjunt de cavitats subterrànies en galeria fetes per a l'extracció de vetes de grava, utilitzada per a la construcció.

Pedrerres (3).- Afloraments de pedra sorrenca de qualitat, emprades per a l'extracció de blocs destinats a construcció d'habitacles i marges agrícoles.

Forns de calç (2).- Amuntegaments de pedres de calç que es coïen dins una cavitat cilíndrica excavada al terreny natural. A la part de sota es feia una falsa cúpula, destinat a la llenya per la combustió.

Teuleries (2).- Eren centres terrissers de tipus àrab, on es coïen els materials de fang necessaris per a la construcció, teules i rajoles sobretot. El forn era la seva estructura principal. A la base hi havia la cambra de foc i sobre aquesta, separada per una superfície perforada –*garbell*– hi havia la cambra de cocció, descoberta per la banda superior.

Altres construccions aïllades

Molins fariners hidràulics (1).- Es transformava el gra en farina mitjançant una maquinària moguda per la força de l'aigua.

Molins d'oli (1).- Avui sols resta la carcassa exterior de les construccions originals.

Ermites (2).- Només queda al

culte la de Sant Antoni. L'interior, barroc, està format per planta de creuer. A l'exterior es manté una torre amb campanar d'espada-ya corresponent a un antic edifici romànic.

Castell (1).- Situat a ponent de la població, queden només alguns vestigis dalt d'un serrat rocós i aplanat.

Trinxeres de l'última guerra (2).- Formen part de conjunts de fortificacions de l'última guerra, enquadrades en el sistema defensiu del Front de l'Ebre.

Conclusions

Els resultats del treball presentat crec que donen un potencial ample i variat de tipologies, i poden ser un punt de partida per indagar més profundament en el coneixement de la societat rural de les nostres terres i la seva transformació al llarg de la història, les seves formes d'organització i les manifestacions culturals que genera. Tanmateix penso, com ja altres han proposat, que caldria explorar les alternatives existents per conservar un patrimoni rural deprimat fent-lo sostenible, mantenint una cultura sense aturar en el temps allò que es vol preservar, i permetent que l'esdevenidor dels béns culturals rurals acompanyi el progrés de la societat i fins i tot sigui el motor d'aquest desenvolupament social a les comarques de l'interior.

Manual de descripció coreogràfica de balls de bastons

Montserrat Garrich Ribera

L'interès del *Manual de descripció coreogràfica de balls de bastons* rau principalment en el fet que, fins al moment, no hi ha un mètode competent que ajudi qualsevol persona a documentar un ball de bastons. La gran quantitat de colles bastoneres del nostre país, amb multiplicitat de balls de bastons, fa sorgir la necessitat de trobar unes bases comunes de descripció que ajudin a l'intercanvi d'informació.

L'objectiu principal és descriure sobre el paper un ball de bastons. I això amb diverses finalitats:

- servir de guió per recordar un ball
- transmetre una determinada coreografia en el si d'una colla bastonera
- deixar documentades les coreografies d'una colla que s'han deixat de ballar
- deixar documentades les noves coreografies estrenades per una colla
- ajudar al traspàs generacional en aquells balls que s'han perdut i només resten en la memòria de balladors i balladores grans
- servir a aquelles persones que estudien el ball de bastons

Aquest manual és una concre-

ció del sistema de descripció coreogràfica de dansa tradicional que presentàvem l'any 1999;¹ en concret l'aplicació d'aquest als balls de bastons. Es tracta, doncs, de presentar de forma organitzada, estructurada i estandarditzada la coreografia d'un ball de bastons relacionada amb la música amb la qual es balla.

S'ha elaborat un sistema capaç d'adaptar-se a les particularitats i trets propis de cada ball. Es planteja, com en l'obra marc, la presentació d'un dossier sobre un ball de bastons en el qual es reuneixi tota la informació sobre aquest.

Abans de començar a confeccionar el *Manual* s'ha optat per fer una revisió de diferents tipus de descripcions coreogràfiques de balls de bastons, malgrat que són escasses i inèdites. S'ha fet un treball de camp, per conèixer terminologies, coreografies, dinàmiques, etc. que han ajudat a donar un marc més ampli.

A partir de l'anàlisi en profunditat del cop de bastons i la picada, l'aportació més significativa del sistema és desgranar els diferents components que hem considerat rellevants i imprescindibles que conformen una picada. Per mitjà d'una taula, tots els ele-